

DEEL I
Mobiliteit en Europese identiteitsvorming

Huwen in het hart van Europa

Europese binationale huwelijken in België

Suzana Koelet, Helga de Valk & Didier Willaert

1. Inleiding

In de sociologie worden gemengde huwelijken al jaar en dag gebruikt om aan te geven in welke mate groepsgrenzen vervagen (*cf.* Barth 1969, Kalmijn 1998, Qian & Lichter 2007, Kalmijn & Van Tubergen 2009). Meestal richt het klassieke onderzoek zich daarbij op de huwelijken tussen partners van niet-westerse minderheidsgroepen en de autochtone bevolking in typische immigratielanden. De recente aandacht voor sociale integratie in Europa (*cf.* Delhey 2004; Hooghe & Marks 2004; Delanty 2005; Bach *et al.* 2006; Diez Medrano 2008; Europese Commissie 2011) heeft echter de interesse voor Europese binationale huwelijken gewekt. In de nog schaarse literatuur rond deze huwelijken (*cf.* Varro 1995; Lauth Bacas 2002; Braun & Recchi 2008) worden ze vaak beschouwd als indicator voor en soms ook als motor van de Europese sociale integratie.

Europese binationale huwelijken kunnen als graadmeter gebruikt worden voor de sociale integratie binnen Europa op dezelfde manier als gemengde huwelijken de interetnische relaties binnen een maatschappij weergeven. Het vrije verkeer van personen, zoals gerealiseerd binnen de Europese Unie, maakt het steeds makkelijker voor EU-burgers om interpersoonlijke relaties aan te gaan over de grenzen heen. De intra-Europese mobiliteit en Europese uitwisselingen zoals Erasmus, die erg gestimuleerd worden door de EU, begunstigen het contact tussen nationale groepen. De vraag rijst echter of dit ook gereflecteerd wordt in het binationaal huwen binnen Europa. Beschouwen Europeanen elkaar voldoende als gelijken om ook nationale scheidingslijnen te overschrijden binnen de context van het gezin? Daarnaast worden Europese binationale huwelijken soms ook beschouwd als motor voor de Europese sociale integratie (*cf.* Gaspar 2008, 2009; Diez Medrano 2008). Volgens Hooghe en Marks (2004) zijn Europese burgers die hun nationale identiteit 'inclusief' beleven, dus met ruimte voor andere territoriale identiteiten, doorgaans minder eurosceptisch dan deze die hun

ationale identiteit 'exclusief' beleven. Het is niet ondenkbaar dat de binationale aanpassingen in socialisatie, acculturatie en de interetnische identiteitsprocessen gangbaar in binationale huwelijken een meer inclusieve identiteit tot gevolg hebben voor de partners in het koppel (Diez Medrano 2008). Tegelijkertijd geeft de toenadering binnen binationale koppels potentieel ruimte voor sociale integratie voor zowel de partners, hun kinderen als de bredere sociale netwerken.

In dit artikel bestuderen we de patronen van binationale Europese huwelijken in België en vragen we ons af welke kenmerken partners in deze huwelijken hebben. Daarbij hebben we oog voor de diversiteit binnen de groep binationale huwelijken. We kijken niet alleen naar verschillen in partnervoorkeuren bij verschillende EU-nationaliteiten in de bevolking maar houden ook rekening met de factoren die deze partnervoorkeuren beïnvloeden. We maken voor onze analyse gebruik van Belgische bevolkingsgegevens uit zowel het huwelijksregister als de volkstelling. Deze data maken dat we Europese binationale huwelijken voornamelijk zien als indicator voor Europese sociale integratie. We definiëren Europese binationale huwelijken als huwelijken tussen twee partners met een verschillende nationaliteit op het moment van huwelijk.

België is een interessante case voor het onderzoek naar Europese binationale huwelijken. Brussel, de hoofdstad van de Europese Unie, trekt heel wat Europeanen aan die er komen werken in de Europese instellingen en in de vele multinationals (Huysseune & Jans 2008; Gatti 2009). Door zijn centrale ligging is België bovendien een doorgangsland met veel Europese passage, omringd door enkele grote EU-buurlanden, die telkens één van de officiële landstalen van België delen. De oververtegenwoordiging van Europeanen en in het bijzonder EU-burgers is de belangrijkste specificiteit van de vreemde bevolking in België (Perrin 2007). Terwijl in Europa (EU27) in 2010 gemiddeld 38% van de buitenlanders EU-onderdaan is, is dit voor België maar liefst 68% (Eurostat).¹ Volgens Favell (2001, 2008) bezit België daarnaast een belangrijk potentieel voor Europese identiteitsvorming. De verschillende gewesten en taalgemeenschappen in België maken van het land geen eenduidige dominante nationale maatschappij met een welomlijnde identiteit. Vooral in Brussel is er sprake van een diversiteit aan identiteiten, talen en culturen waarbinnen Europeanen zich kunnen integreren als in een gedenationaliseerde ruimte (een ruimte die minder nationaal en eerder kosmopolitisch is). Dit biedt specifieke mogelijkheden voor de ontwikkeling van een eigen identiteit. In dit artikel gaan we na in welke mate dit gereflecteerd wordt in Europese binationale huwelijken en kijken naar de trends en determinanten van deze relaties.

2. Europese eenwording en gemengde huwelijken

In het verdrag van Rome van 1957 zette België samen met vijf andere Europese landen de eerste stappen naar de totstandkoming van een eengemaakte Europese

markt waarbinnen goederen, kapitaal, diensten en mensen zich vrij zouden kunnen bewegen. Dit gebeurde in het kader van de Europese Economische Gemeenschap, voorloper van de Europese Unie. Het integratieproject werd oorspronkelijk ingegeven door de aspiratie om tot een steeds hechter verbond van burgers en lidstaten te komen. De integratie van de markt werd louter gezien als middel tot dit doel. Naarmate het Europese eenmakingsproject de voorbije 25 jaar in een stroomversnelling raakte, leken middel en doel echter om te keren. In 1986 zette de Europese Akte het kader uit voor de wegwerking van de laatste barrières en obstakels voor de eengemaakte markt. In 1993 legde het Verdrag van Maastricht het programma vast voor de Europese monetaire unie en een geïntegreerde kapitaalmarkt (O'Dowd 2003).

Dat de uitwerking van een Europa zonder grenzen in de jaren 90 vooral een economische invulling kreeg, kan misschien verklaren waarom het vrije verkeer van personen binnen Europa tot nog toe niet geleid heeft tot een hoge graad van interne mobiliteit bij de Europese burgers. Volgens de Eurobarometer van 2008 verhuist slechts vier procent van de Europese bevolking (EU27) in de loop van zijn of haar leven wel eens naar een ander Europees land (Bonin *et al.* 2008, 4). Gegevens uit de European Labour Force Surveys geven aan dat elk jaar minder dan een half procent van de Europeanen op arbeidsleeftijd naar een ander Europees land migreren (Boeri *et al.* 2002; Bonin *et al.* 2008). Threlfall (2003) merkt echter terecht op dat heel wat mensen ook binnen hun eigen land niet over grotere afstand verhuizen, ondanks het feit dat ze in dit geval veel minder barrières (taal, cultuur, etc.) ondervinden.

Het aantal Europeanen dat in een ander Europees land woont, neemt niettemin elk jaar toe en zo ook het relatieve aandeel Europese migranten tegenover niet-Europese migranten (Vasileva 2009). Tussen 2001 en 2010 nam het aandeel buitenlanders in de bevolking van de EU27-landen toe van 4,5% tot 6,5%; het aandeel van de Europeanen hierin nam toe van 34% tot 38% (Eurostat statistics database). En ook in de recente immigratiestromen naar verschillende EU-lidstaten nemen Europeanen een steeds sterker aandeel in. Zo is de toename in immigratie in bijvoorbeeld Nederland en België grotendeels toe te schrijven aan een groeiend aantal Europese immigranten (de Valk *et al.* 2011). Volgens Salt en Almeida (2006) lijkt de opkomst van een meer geïntegreerde Europese en sociale ruimte dan ook een van de opmerkelijkste veranderingen in de internationale migratiestromen in Europa sinds het midden van de jaren 90.

Zowel migraties van kortere als van langere duur kunnen leiden tot nieuwe contacten. Een verhoogde intra-Europese mobiliteit kan zo de kans vergroten dat men iemand van een andere nationaliteit ontmoet of er op dagelijkse basis mee omgaat. Sinds Blau (Blau, 1977, 1994; Blau & Schwartz, 1984) weten we dat dergelijke structurele kenmerken de gelegenheden om relaties tot stand te brengen beïnvloeden. Zo is de mate van endogamie in een populatie negatief gecorreleerd aan de mate van heterogeniteit binnen deze populatie (Blau & Schwartz 1984). We verwachten bijgevolg dat het integratieproject in Europa tot een europeanisering leidt van de huwelijksmarkt. Europeanisering begrijpen we dan net als Diez Medrano (2011, 17)

op een sociologische manier als “het verbreden van de geografische reikwijdte van het leven en de economische en politieke activiteiten van nationale burgers”. We verwachten dat de geografische reikwijdte van de huwelijksmarkt verbreedt met het vrije verkeer van personen in Europa in de zin dat nu ook mannen en vrouwen van andere Europese landen potentiële huwelijkspartners vormen.

Buiten de context van europeanisering zijn er tegelijk nog invloeden die de potentiële ontmoetingskansen tussen partners van verschillende nationaliteiten doen toenemen. In een wereld die gekenmerkt wordt door internetverbindingen, goedkope vliegtuigtickets en wijdverbreide telefoonverbindingen, ontstaan ook globaal sociale netwerken die steeds meer fluïde en internationaal zijn. Recent onderzoek heeft aangetoond dat hierdoor de lokale context in het huwelijksveld steeds minder belangrijk wordt (*cf.* Nedomysl *et al.* 2010; Glowsky 2011).

Toegenomen mobiliteit en interconnectiviteit zijn geen voldoende voorwaarden voor een toename in binationale huwelijken. Belangrijk voor het aangaan van een langdurige relatie is dat partners elkaar ook als sociaal gelijken accepteren, zodat barrières voor sociale interactie en intimiteit wegvallen (*cf.* Qian & Lichter 2007). Volgens Offe (2000, 78) kennen Europeanen andere Europeanen vooralsnog niet deze in-group-status toe; die behouden ze doorgaans voor een selecte groep van Europeanen uit de buurlanden. Inmiddels richt het beleid van de EU zich niet enkel meer op het vrije personenverkeer maar staat ook sociale cohesie binnen Europa hoog op de agenda. Zeker tegen de achtergrond van de Europese uitbreiding wordt aan dit thema steeds meer belang gehecht (*cf.* recente Eurobarometer van 2011). Zo wordt de intra-Europese mobiliteit door de EU nog steeds in de eerste plaats gestimuleerd omwille van het economische voordeel van een sterk en competitief Europa met mobiele hoogopgeleide mensen, maar wordt steeds vaker ook de bijdrage benadrukt die het kan leveren aan de vorming van Europese verbondenheid en identiteit (Bonin *et al.* 2008, 11; Favell 2008). Het Erasmusprogramma van de Europese Commissie ter bevordering van de mobiliteit van Europese studenten is een voorbeeld van deze Europese inzet.

3. Achtergrond en hypothesen

Tegen de achtergrond van deze ontwikkelingen is het interessant om gemengde huwelijken binnen Europa te onderzoeken. Toch bestaat er maar weinig onderzoek naar gemengd huwen onder Europeanen. Het bestaande onderzoek naar gemengde huwelijken concentreert zich vooral op huwelijken tussen de autochtone bevolking en etnische minderheden en kent een lange traditie in typische immigratielanden, zoals de Verenigde Staten. In de Verenigde Staten (Kalmijn 1998, 410), maar ook in Europese landen zoals het Verenigd Koninkrijk (Mutarak 2009) nemen deze interetnische huwelijken toe. In Nederland en België lijken de cijfers met betrekking tot gemengd huwen op het eerste gezicht een opvallende stabiliteit te vertonen, al stelt men een grote diversiteit vast naar

herkomstgroep (de Valk *et al.* 2004). Het onderzoek in België concentreert zich evenwel vooral op huwelijken met niet-Europese partners (Lievens 1998, 1999; Yalçin *et al.* 2006; Lodewyckx *et al.* 2006; Timmerman *et al.* 2009) of is kwalitatief van opzet, waardoor cijfers over grootte of trends erg schaars zijn en geen vergaande generalisaties toelaten (Van Den Eeckhoudt 1992; D'Haenens 1995; Reniers & Lievens 1997; Colpaert 2000). De beperkte analyses die gebeurd zijn rond 'Europese' binationale huwelijken in Frankrijk en Portugal, suggereren wel een toename van deze huwelijken (Prioux 2003, 2004; Gaspar 2008, 3). We verwachten dat in België vooralsnog een relatief klein deel van de recente huwelijken gesloten wordt tussen twee partners van verschillende Europese nationaliteit (hypothese 1a). Tegelijk is de verwachting dat intra-Europese huwelijken in het afgelopen decennium wel toenemen (hypothese 1b).

Ontmoetingskansen van partners zijn vanzelfsprekend een belangrijke factor om een relatie te beginnen (Verbrugge 1977, Blau 1987). De geografische nabijheid van EU-buurlanden zal daarbij in het voordeel van partners uit deze buurlanden spelen. Uitwisseling en contact zijn het meest voorkomend en frequent met deze landen. Naast ontmoetingskansen bepalen ook individuele voorkeuren of het tot een binationaal huwelijk komt (Kalmijn 1998; van Tubergen & Maas 2007). Uit klassiek onderzoek naar gemengde huwelijken blijkt dat er een preferentie is om te huwen met iemand die men vergelijkbaar acht met zichzelf (Kalmijn 1998, 399). Zoals hiervoor aangehaald zouden EU-burgers toch vooral de omringende buurlanden als elkaars gelijke ervaren (Offe 2000). We verwachten daarom dat intra-Europese huwelijken tussen een Belg en een partner uit een EU-buurland (Nederland, Frankrijk, Duitsland en Luxemburg) frequenter voorkomen dan het geval is voor andere EU-nationaliteitsgroepen (hypothese 2). Daarnaast heeft ook de integratie van migranten in de ontvangende samenleving een effect op het wegvallen of het vervagen van groepsgrenzen (Alba 2005). Wanneer migranten langere tijd in het gastland verblijven en de tweede generatie in omvang toeneemt, zoals in het geval van de traditionele arbeidsmigratiestromen uit Zuid-Europa (Italië, Spanje, Griekenland ...) in België, nemen de mogelijkheden voor interactie en sociale aanvaarding toe. De hypothese is daarom dat we meer binationale huwelijken tussen een Belg en een partner van Zuid-Europese herkomst zullen vinden dan het geval is voor bijvoorbeeld partners uit de nieuwe Europese lidstaten, die slechts recent deel uitmaken van het integratieproject (hypothese 3). Voor deze laatste groep verwachten we minder toenadering dan voor de reeds langer verblijvende herkomstgroepen.

Volgens Gaspar (2008: 20) kan men de factoren die Europese binationale partnerkeuze bepalen onderverdelen naargelang ze gelinkt zijn aan (1) een opkomende groep van 'EU free movers' die voordeel halen uit de recente sociaalpolitieke maatregelen die door de EU worden aangeboden aan haar burgers of aan (2) de traditionele emigratie vanuit Europese landen als Italië en Portugal naar Europese gastlanden als België, of aan (3) de recente immigratie van Oost-Europa naar West-Europa of ten slotte aan (4) de contacten van nabuurschap tussen landen als bijvoorbeeld België en Nederland. Intra-Europese huwelijken zijn dus niet één homogene groep

met dezelfde karakteristieken, maar de verhouding tussen de typen Europese binationaal gehuwden werd nog niet onderzocht. Tegelijk kunnen we verwachten dat deze typen binationaal gehuwden ook teruggevonden kunnen worden in de gehuwde bevolking van België. Voor de gehele populatie verwachten we dat door de belangrijke historische arbeidsmigratie vanuit Zuid-Europa, huwelijken van Belgen met deze herkomstgroepen dominant zullen zijn binnen de binationaal Europees gehuwden in België (hypothese 4). In de Europese literatuur rond transnationalisme wordt bovendien veel aandacht besteed aan de groep 'free movers', ook wel 'eurostars' genoemd (cf. Favell 2003, 2008). Ze vormen een geprivilegieerde groep van doorgaans hoger opgeleide Europese migranten afkomstig uit de geschoolde middenklasse of hogere klasse. Kenmerkend aan deze 'free movers' is dat hun mobiliteit niet zozeer gemotiveerd is door economische noodzaak, maar dat zij vrij en omwille van persoonlijke of professionele redenen naar een ander land zijn gemigreerd. In die zin behoren ze tot een groep 'gefortuneerde migranten' (Lindenefeld & Varro 2008), omdat ze in gunstige omstandigheden migreren en omdat hen over het algemeen gunstige omstandigheden te wachten staan bij migratie. Deze groep is een erg recente groep en we verwachten dat hun aandeel in de Belgische gehuwde bevolking in verhouding nog relatief klein is (hypothese 5).

Naast nationaliteit zijn het juist ook de individuele kenmerken van de persoon die de partnerkeuze bepalen. Zo laat onderzoek zien dat de kans op een gemengd huwelijk toeneemt naar migrantengeneratie (Khoo 2004; Worts & Boyd 2006) en hoger opgeleiden gaan vaker een gemengd huwelijk aan dan lager opgeleiden (zie hiervoor (Kulczycki & Lobo 2002; Chiswick & Houseworth 2010)). Daarnaast laten diverse studies zien dat geslacht eveneens een rol speelt, maar dat de richting van het verband varieert naargelang de etnische groep (Sanchez *et al.* 2011; Huschek *et al.*, forthcoming). Deze studies hebben echter alle betrekking op gemengde huwelijken met een partner van buiten de EU. Aangezien onze studie in dit opzicht exploratief is, formuleren we geen specifieke hypothesen voor deze individuele achtergrondkenmerken, maar nemen we ze wel mee in onze analyses van intra-Europese huwelijken en gehuwden in België.

4. Data, definitie en methode

Voor de analyses gebruiken we twee databronnen, de Belgische huwelijksregisterdata (2000-2009) en de Belgische volkstellingdata (SEE 2001). Het huwelijksregister omvat per jaar alle huwelijken die in België geregistreerd worden en laat daarmee toe om de incidentie van gemengde huwelijken te bestuderen, of het aantal nieuwe binationale huwelijken die er bijkomen in een bepaalde periode (Kalmijn 1998, 404). De data lenen zich goed voor het toetsen van onze eerste drie hypothesen die betrekking hebben op de recente (ontwikkelingen in) Europese binationale huwelijken. Aangezien de huwelijksregisterdata weinig achtergrondinformatie over de partners in deze huwelijken omvatten, toetsen

we hypothesen vier en vijf met de Belgische volkstellingdata van 2001. Met de gegevens uit deze volkstelling bestuderen we de prevalentie van Europese binationale huwelijken en hun karakteristieken in de totale gehuwde bevolking. Beide statistieken maken primair gebruik van de nationaliteit van de persoon.

Zoals in de theoretische inleiding reeds werd aangegeven bekijken we Europese binationale huwelijken als huwelijken tussen partners met een verschillende Europese nationaliteit op het moment van huwelijk. Voor het huwelijksregister is deze definitie direct toepasbaar, aangezien de nationaliteit van de partners op het ogenblik van het huwelijk staat geregistreerd.

Overigens moeten we ons realiseren dat deze definitie op basis van nationaliteit gevoelig is voor naturalisaties. De nationaliteit op moment van huwelijk kan daardoor afwijken van de nationaliteit op moment van geboorte. Een vergelijking van de nationaliteit van gehuwde partners in de volkstellingen van 1991 en 2001 leert ons echter dat de ruime meerderheid (78%) van de Europese partners die zich in deze periode tot Belg hebben genaturaliseerd, dit pas deden na hun huwelijk.² Daar komt bij dat diegenen met een nationaliteit van de Europese Unie (EU15) veel minder vaak naturaliseren dan het geval is voor andere niet-EU15-nationaliteiten (CGKR 2009). Het feit dat we enkel over de nationaliteit op moment van huwelijk beschikken leidt dus maar tot een beperkte vertekening in onze analyses. Overigens behoort een deel van de partners in gemengde huwelijken tot de tweede generatie: ze hebben een vreemde nationaliteit maar zijn wel in België geboren (wanneer beide ouders niet-Belg zijn). Europese binationale huwelijken met deze Europeanen kunnen getuigen van een Europese migratie die al langer aan de gang is in België. Van de gehuwde Europese partners in België in 2001 is 24% van de tweede generatie.

Aan de hand van de meest recente data uit het huwelijksregister (2009) bestuderen we het aandeel Europese binationale huwelijken (*cf.* hypothese 1a). De evolutie in deze huwelijken gaan we na voor de huwelijken afgesloten tussen 2000 en 2009 (*cf.* hypothese 1b). De beschikbaarheid van data laat ons vooralsnog niet toe een langeretermijnperspectief te hanteren bijvoorbeeld tot net voor de Europese eenmaking in 1993. De bestudeerde periode (2000-2009) refereert wel aan een periode waarin de Europese eengemaakte markt zich heeft kunnen verankeren en volgens de literatuur zouden we vooral in deze meer recente tijd een toename kunnen verwachten in binationale huwelijken. We maken bij de analyse van trends een onderscheid tussen EU12 en EU27, aangezien de meeste EU27-landen niet gedurende deze hele bestudeerde periode tot de EU behoorden.

We zoomen aan de hand van de huwelijksregisterdata ook in op de meest frequente combinaties van de Europese binationale huwelijken en berekenen voor iedere Europese nationaliteit een aangepaste 'Intermarriage Index' (*cf.* hypothesen 2 en 3). De Intermarriage Index Z' ,³ ontwikkeld door Schoen (1988, 214), passen we toe om na te gaan welke nationaliteiten meer geneigd zijn tot een gemengd huwelijk. Deze maat werd oorspronkelijk ontwikkeld om gemengde huwelijken tussen twee groepen te berekenen, maar we gebruiken hier Z'^{a4} om de aantrekking tussen één bepaalde Europese nationaliteit en alle andere Europese nationalitei-

ten na te gaan. Bij de 'Intermarriage Index' worden de binationale huwelijken die in 2005-2009 gesloten werden tussen mannen en vrouwen van een welbepaalde nationaliteit gerelateerd aan het aantal mannen en vrouwen van deze nationaliteit aanwezig in België op 1 januari 2008. De index ligt tussen 0 (geen gemengde huwelijken) en 1 (allemaal gemengde huwelijken). Als de partnerselectie *random* gebeurt, en de nationaliteit van de partner er dus niet toe doet, is de index 0,5.

Voor het toetsen van de laatste twee hypothesen over de samenstelling en achtergrondkenmerken van binationaal gehuwden gebruiken we gegevens uit de volkstelling 2001 die meer kenmerken van de partners omvatten. Deze analyses zijn gebaseerd op de *stock* aan Europese binationale huwelijken in de populatie in 2001. In de SEE 2001 beschikken we over de nationaliteit op het moment van bevraging en kunnen we ook de nationaliteit op het moment van geboorte reconstrueren. Gezien het overgrote merendeel van de naturalisaties bij gehuwde Europeanen na het huwelijk gebeurt, benadert de nationaliteit bij geboorte het best onze definitie van Europese binationale huwelijken zoals ook gebruikt voor de analyses van de huwelijksregisterdata.

Om de diversiteit binnen de groep Europese binationale huwelijken in kaart te brengen, gebruiken we een K-means clusteranalyse. Omdat de meeste Europese binationale huwelijken plaatsvinden tussen een Belg en een Europese partner, gebruiken we in de clusteranalyse de informatie over de Europese partner. Wanneer beide partners niet-Belg zijn, is dat de recentst geïmmigreerde partner. Zoals eerder aangegeven, zijn soms beide partners in België geboren en opgegroeid, dus ook de Europese partner. Deze huwelijken met of tussen Europeanen van de tweede generatie worden in de clusteranalyse niet opgenomen, maar *a priori* ingedeeld als een afzonderlijke groep. Om de overige huwelijken te onderscheiden gebruiken we vier criteria: (1) leeftijd op het moment van immigratie, (2) aantal jaren aanwezig in België op het ogenblik van het huwelijk, (3) hoogst behaald diploma en (4) afstand tot de grens met een buurland. Omdat clusteranalyse de afstand tussen verschillende cases berekent om homogene groepen te identificeren en de variabelen op verschillende schaal gemeten zijn, werden ze eerst gestandaardiseerd. Alle variabelen kregen in de analyse hetzelfde gewicht.

Doordat de volkstellingsdata ook de leeftijd op het moment van migratie geven, kunnen we naast de huwelijken van Europeanen van de tweede generatie ook de huwelijken met Europeanen van de tussengeneratie identificeren (personen die op jonge leeftijd naar België zijn gemigreerd). Het aantal jaar dat men in België woont op het ogenblik van het huwelijk hebben we toegevoegd omdat de binationale huwelijken in de SEE 2001 ook huwelijken omvat die in het buitenland zijn voltrokken nog voor de partners geïmmigreerd zijn. Deze variabele kan dus zowel een negatief als positief teken hebben naargelang men voor of na migratie gehuwd is. Het opleidingsniveau is een belangrijke variabele omdat we de huwelijken van *free movers* willen onderscheiden van de huwelijken van traditionele en meer recente arbeidsmigranten die omwille van economische noodzaak naar het buitenland zijn verhuisd. Deze variabele omvat 13 ordinale categorieën en gaat van 'geen diploma' (1) tot een 'postacademisch diploma' (13). Om de binationale

huwelijken te kunnen identificeren die voortkomen uit het nabuurschap tussen landen, werd ten slotte ook de afstand van de huidige woonplaats van de koppels tot het centrum van de dichtstbijzijnde grensgemeente berekend. Koppels die op minder dan 10 km van zo een centrum wonen en gehuwd zijn met een partner met een nationaliteit van een buurland werden onderscheiden van koppels die verder wonen of geen partner hebben met een nationaliteit van een buurland.

De K-means clusteranalyse vereist dat in de analyse op voorhand een aantal clusters worden bepaald. Omdat we niet precies kunnen zeggen hoeveel betekenisvolle clusters we binnen de Europese binationale huwelijken kunnen onderscheiden, werd de analyse meermaals herhaald met telkens een verschillend aantal clusters. Dit werd volgehouden tot geen van de groepen verder kon worden opgedeeld in kleinere, meer betekenisvolle groepen, of kon worden geaggregeerd zonder te veel aan specificiteit te verliezen.⁵ Het resultaat is een clusteroplossing met zes groepen; twee van deze groepen verwijzen naar huwelijken waarbij de recentst gemigreerde partner behoort tot de tussengeneratie, met als enige verschil tussen beide het opleidingsniveau. Omdat dit onderscheid onbelangrijk is in het licht van onze hypothesen, werden deze twee groepen samengevoegd. We bestuderen dus vijf verschillende groepen, waaraan de Europese binationale huwelijken tussen partners van de tweede generatie als zesde groep worden toegevoegd.

5. Recente Europese binationale huwelijken in België: cijfers en trends (huwelijksregister)

Om onze resultaten betreffende Europese binationale huwelijken in België te kaderen, dienen we een beeld te hebben van de buitenlandse bevolking. Eén op tien inwoners in België (2010) heeft een buitenlandse nationaliteit, wat overeenstemt met iets meer dan één miljoen personen, en daarvan is 68% Europeaan (EU27) (Eurostat).⁶ In de vijf belangrijkste buitenlandse nationaliteitsgroepen in de migrantenbevolking vinden we naast Marokkanen (8%) vooral Europese nationaliteiten: Italianen (16%), Fransen (13%), Nederlanders (13%) en Spanjaarden (4%). In de recente immigraties naar België bedraagt het aandeel Europeanen 45% (OECD 2010, 192). De meesten van deze Europeanen kunnen zich sinds 1993 vrij tussen de lidstaten van de EU verplaatsen. Voor de nieuwe lidstaten die sinds 2004 deel uitmaken van de EU gold tot voor kort (1 mei 2009) een overgangsregeling die het vrije verkeer van personen en arbeid in België beperkte⁷ en een dergelijke regeling is nog altijd van kracht voor Bulgaren en Roemenen (tot 1 januari 2012). Zowel Polen als Roemenen staan echter in de top vijf van de belangrijkste nationaliteiten in de immigraties naar België in 2009 (evenals Fransen, Marokkanen en Nederlanders; OECD 2011, 344).

Uit de meest recente huwelijksregisterdata (2009) blijkt dat in ongeveer één op de vijf huwelijken ten minste één partner een buitenlandse nationaliteit heeft (tabel 1). Een aantal van deze huwelijken zijn uninationaal (beide partners heb-

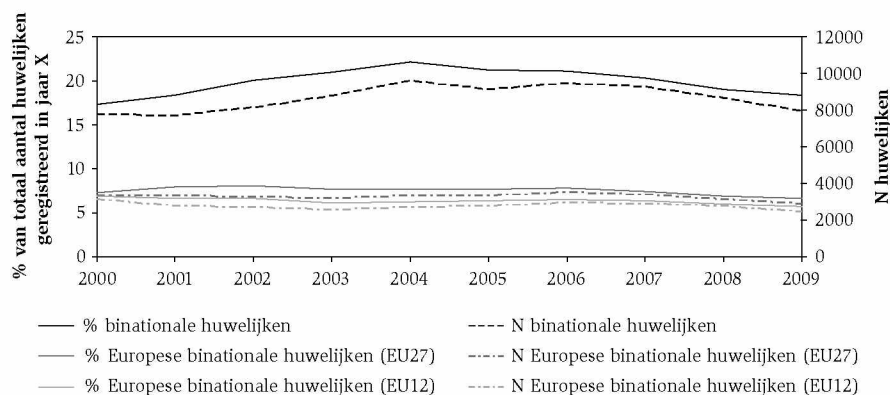
ben dezelfde buitenlandse nationaliteit), maar de overgrote meerderheid is binationaal. Het percentage *Europese* binationale huwelijken is zoals verwacht relatief bescheiden: één op vijftien huwelijken (6,7%) in 2009 betreft twee partners met een verschillende Europese nationaliteit (EU27). Het merendeel van deze huwelijken betreft voornamelijk partners uit de ‘oude’ EU12-landen waartussen al meer dan dertig jaar het vrije verkeer van personen geldt.

Tabel 1. Internationale en binationale huwelijken in het totale aantal huwelijken geregistreerd in België, 2009 (absoluut en procentueel).

	N	%
Totaal aantal huwelijken geregistreerd in 2009	43.121	100
Huwelijken met minstens één vreemde partner	8.977	20,8
Binationale huwelijken	7.936	18,4
Europese binationale huwelijken (EU27)	2.868	6,7
Europese binationale huwelijken (EU12)	2.459	5,7

Bron: Huwelijksregister 2009 – ADSEI, eigen bewerking.

Een analyse van de huwelijksregisters in de periode 2000-2009 toont aan dat het aantal (en aandeel) Europese binationale huwelijken in België – in tegenstelling tot onze verwachting – niet toeneemt (figuur 1) maar een zeer constant patroon heeft. Overigens nam het totale aantal binationale huwelijken (inclusief partners van buiten de EU) wel toe tussen 2000 en 2004, maar ook voor deze huwelijken zien we sindsdien een relatief stabiel patroon. Europese binationale huwelijken zijn in 2009 zelfs wat minder frequent dan 10 jaar daarvoor (zowel in aandeel als in absoluut aantal). De toegenomen mogelijkheden voor vrij verkeer door de toetreding van 10 nieuwe lidstaten tot de Europese Unie in 2004, lijken geen effect te hebben gehad op de aantallen Europese binationale huwelijken.

Bron: Huwelijksregister 2000-2009 – ADSEI, eigen bewerking.

Figuur 1. Trends in binationale huwelijken in België van 2000 tot 2009.

Verdere analyse laat zien dat in 93 % van de recente Europese binationale huwelijken één van beide partners Belg is (niet in tabel). De meest voorkomende nationaliteitscombinaties in de Europese binationale huwelijken geregistreerd van 2005 tot en met 2009 (tabel 2) omvatten bijgevolg een Belgische man/vrouw met een partner van een andere Europese nationaliteit. Hierbij zijn drie combinaties samen goed voor maar liefst 62 % van de totale Europese binationale huwelijken in België: de Belgisch-Franse, Belgisch-Nederlandse en Belgisch-Italiaanse huwelijken. De eerste twee combinaties suggereren een belangrijk grenseffect. De culturele nabijheid tussen enerzijds Frankrijk en Wallonië en anderzijds Nederland en Vlaanderen en de vertrouwde gerelateerd aan hun geografische nabijheid en gemeenschappelijke moedertaal creëren een belangrijke affiniteit met de buurlanden. Ook de belangrijke historische migratie uit voormalig gastarbeiderland Italië lijkt meer mogelijkheden te creëren voor het aangaan van binationale relaties. De Belgisch-Duitse en Belgisch-Spaanse huwelijken, die op grote afstand volgen, refereren opnieuw aan respectievelijk een grenseffect en de invloed van traditionele arbeidsmigratiestromen. De Belgisch-Poolse huwelijken zijn het resultaat van recentere economische en sociale migratiestromen uit Oost-Europa.

Tabel 2. Top zes nationaliteitscombinaties van de Europese binationale huwelijken (EU27) geregistreerd in België 2005-2009, totaal en naar geslacht (absoluut en percentageel).

	N	%	N met Belgische man	% met Belgische man	N met Belgische vrouw	% met Belgische vrouw
Europese binationale huwelijken (EU27)	16.189	100	7.764	100	7.337	100
Belgisch-Frans	4.060	25,1	2.043	26,3	2.017	27,5
Belgisch-Nederlands	3.074	18,9	1.323	17,0	1.751	23,9
Belgisch-Italiaans	2.866	17,7	1.145	14,7	1.721	23,5
Belgisch-Duits	882	5,4	496	6,4	386	5,3
Belgisch-Pools	799	4,9	753	9,7	46	0,6
Belgisch-Spaans	783	4,8	379	4,9	404	5,5

Bron: Huwelijksregister (2005-2009) – ADSEL, eigen bewerking.

De hierboven geschetste algemene patronen gelden zowel voor mannen als vrouwen. Bij de vrouwen nemen de drie dominante nationaliteitscombinaties wel een nog belangrijkere plaats in dan bij de mannen. Het valt op dat Belgische mannen relatief vaak huwen met Poolse vrouwen, zodat dit voor Belgische mannen zelfs de vierde meest populaire combinatie is in Europese binationale huwelijken (bijna 10%). Tot voor kort stelde men een opmerkelijke vervrouwelijking van de migratiestromen uit de nieuwe lidstaten vast, in het bijzonder bij Poolse migranten (CGKR 2006). De meerderheid van deze Poolse vrouwen migreerde naar België om in het huwelijk te treden of samen te leven met een Belgische man (Deschamps 2005; CGKR 2006). Sinds de toetreding van Polen tot de Europese Unie heeft het evenwicht tussen mannelijke en vrouwelijke Poolse migranten

zich echter stilaan hersteld. Er zijn nu zelfs opnieuw meer Poolse mannen dan vrouwen bij de immigranten (FOD WASO 2009, 62-63). Toch ziet men deze toename in de mannelijke migratie (nog) niet weerspiegeld in de recente gemengde huwelijken tussen Belgen en Polen.

Tabel 3. Inter-marriage Index per nationaliteit (EU27), België 2005-2009.

	Bevolking op 1/1/2008 (25-34 jaar)	Uninationale huwelijken ge- registreerd in 2005-2009	Europese binati- onale huwelijken geregistreerd in 2005-2009 (EU27)	Leeftijdsspecifieke Inter-marriage In- dex Z^a (X-EU)
Belgen	1.176.840	172.051	15.101	0,30
Fransen	26.252	365	4.409	0,35
Italianen	18.929	499	3.223	0,33
Nederlanders	15.423	916	3.327	0,35
Polen	10.606	92	935	0,21
Spanjaarden	6.141	57	967	0,34
Roemenen	5.539	114	639	0,25
Portugezen	5.526	41	430	0,20
Duitsers	4.603	142	1.065	0,40
Britten	3.197	61	776	0,42
Bulgaren	2.229	56	242	0,23
Grieken	1.976	23	230	0,27
Tsjechen/Slovaken	1.924	4	185	0,23
Hongaren	1.128	5	117	0,23
Zweden	744	7	88	0,28
Ieren	590	10	115	0,37
Luxemburgers	536	13	187	0,50
Denen	521	6	75	0,32
Finnen	508	1	64	0,29
Litouwers	443	2	53	0,22
Oostenrijkers	435	3	86	0,40
Letten	272	1	33	0,27
Esten	240	1	27	0,23
Slovenen	226	1	17	0,19
Maltezen	95	1	8	0,22
Cyprioten	90	0	7	0,21

Bron: Huwelijksregister (2005-2009) – ADSEI, eigen bewerking.

Om verder inzicht te krijgen in de mate van Europese binationale huwelijken onder verschillende nationaliteitsgroepen gebruiken we de *Inter-marriage Index* (tabel 3). Deze geeft voor de verschillende nationaliteiten de geneigdheid tot gemengde huwelijksluiting met een andere Europese partner (inclusief Belg)

aan. De index laat zien dat alle nationaliteiten minder vaak met een andere Europese partner huwen dan in het geval van een random partnerselectie (de index overstijgt nergens de waarde van 0,5). Toch zijn er belangrijke verschillen tussen de groepen. Zo zijn Italianen iets minder geneigd om met andere Europeanen te huwen dan Fransen en Nederlanders rekening houdend met hun aantal in de bevolking (Z^a is respectievelijk 0,33 voor Italianen en 0,35 voor Fransen en Nederlanders). En zeker de migranten uit het voormalige Oostblok lijken minder vaak buiten de eigen groep te huwen. Opvallend is de lage Z-score voor Portugezen. Deze groep zondert zich het sterkst af binnen de Europese huwelijksmarkt in België (naast een aantal kleinere nationaliteiten onderaan in de tabel waarvoor het absoluut aantal huwelijken erg laag is). Dit sluit aan bij de beschrijving van de Portugese diaspora als een gesloten gemeenschap in Brussel door Devos en Dams (2010). De Portugese gemeenschap zou vandaag evenwel verdeeld zijn tussen de traditionele arbeidsmigrant en de EU-ambtenaren, en een jonge generatie die uit de gesloten gemeenschap wil breken. Opvallend is wel dat de nationaliteitsgroepen met de hoogste *Intermarriage Index* Luxemburgers ($Z^a = 0,50$), Britten ($Z^a = 0,42$), Duitsers ($Z^a = 0,40$) en Oostenrijkers ($Z^a = 0,40$) zijn.

6. Europese binationale huwelijken in de bevolking: diversiteit (volkstelling)

Na de analyse van de recent voltrokken Europese huwelijken in België, bestuderen we nu de achtergrondkenmerken van de partners in Europese binationale huwelijken aan de hand van volkstellingsgegevens (SEE 2001). De resultaten in deze paragraaf hebben betrekking op alle Europees binationaal gehuwde koppels in de bevolking op het moment van de census (1 oktober 2001). De resultaten van de clusteranalyse worden gepresenteerd in tabel 4. Dit maakt duidelijk dat we zes types van Europese binationale huwelijken terugvinden in de Belgische bevolking in 2001. Een eerste groep omvat alle koppels waarvan beide partners in België geboren zijn. Dit is van toepassing op drie op de tien Europese binationale koppels (zie tabel 4). We hebben deze groep als de ‘tweede generatie’ benoemd, al behoren hier ook enkele partners van de derde generatie toe. In nog eens twee op de tien koppels is de recentst gemigreerde partner als kind naar België verhuisd (‘tussengeneratie’ in tabel 4). Samengeteld betekent dit dat in de helft van de Europese binationale koppels de partners helemaal of grotendeels in hetzelfde land zijn opgegroeid. Voor de overige 50% geldt dat minstens één van de partners naar België is gemigreerd na de kinderjaren. In 19% van de Europese binationale koppels gaat het om een partner die naar België kwam als arbeidsmigrant, bij 13% om een partner die als ‘free mover’ naar België kwam en bij 12% betreft het migratie uit een buurland. Bij 4% van de Europese binationale huwelijken betreft het ‘migratie op latere leeftijd’.

De overgrote meerderheid van de koppels zijn huwelijken tussen een Europeaan en een Belgische partner (laatste kolom tabel 4). Enkel bij de 'migratie op latere leeftijd' en in mindere mate bij de 'free movers' en huwelijken met eerste generatie arbeidsmigranten zijn huwelijken tussen twee niet-Belgische Europeanen iets beter vertegenwoordigd (respectievelijk 23 %, 15 % en 10 %).

Tabel 4. Typologie van Europese binationale huwelijken (EU27).

Binationale huwelijken gelinkt aan	N	%	% EU-EU	% EU-Be
Tweede generatie	56.245	31,8	2,9	97,1
Tussengeneratie	35.505	20,0	7,1	92,9
Eerste generatie arbeidsmigratie	33.767	19,1	10,3	89,7
Free movers	22.928	12,9	14,9	85,1
Nabuurship	21.700	12,3	3,4	96,6
Migratie op latere leeftijd	6.939	3,9	23,1	76,9
TOTAAL	177.084	100	7.6	92.4

Bron: SEE 2001 – ADSEI, eigen bewerking.

Tabel 5 beschrijft de koppels in deze zes groepen in meer detail aan de hand van de kenmerken van de Europese partner (in het geval van Europees-Belgische koppels) of van de recentst gemigreerde partner (in het geval van Europees-Europese koppels).⁸ De 'tweede generatie' gehuwden onderscheiden zich doordat de Europese partner niet vanuit een andere Europees land gemigreerd is: het zijn partners met een verschillende Europese nationaliteit die allebei in België geboren zijn. Bij de 'tussengeneratie'-cluster verhuisde de recentst gemigreerde partner wel, maar op erg jonge leeftijd (gemiddeld rond de leeftijd van 7 jaar). Het mediane opleidingsniveau ligt bij deze tussengeneratiekoppels lager dan bij de tweede generatie koppels (lager secundair onderwijs tegenover hoger secundair beroepsonderwijs). Opvallend voor beide clusters is dat de (recentst gemigreerde) Europese partner iets vaker een man is.

De cluster die we gelinkt hebben aan 'eerste generatie arbeidsmigratie' onderscheidt zich van de andere clusters door het lage mediane opleidingsniveau van de (recentst gemigreerde) Europese partner, namelijk lager secundair beroepsonderwijs. Deze Europese migranten zijn gemiddeld rond de leeftijd van 23 jaar naar België gemigreerd en 3 jaar later gehuwd. In de cluster die we gelinkt hebben aan 'free movers' is de (recentst gemigreerde) Europese partner daarentegen het hoogst opgeleid, met een mediaan diploma van hoger onderwijs buiten de universiteit (HOBV). De lange studietijd zou kunnen verklaren waarom de leeftijd op het ogenblik van migratie voor deze groep relatief hoog is (27 jaar). Een groot deel van deze 'free movers' heeft vermoedelijk zijn of haar huwelijkspartner al voor migratie ontmoet, want na migratie zijn ze relatief snel gehuwd. Deze 'free mover'-koppels wonen ook verder van de grens dan ieder van de andere onderscheiden groepen. Een geografische analyse van woonplaats (niet in artikel

weergegeven) wijst op een belangrijke aanwezigheid van deze koppels in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in de gemeenten daarrond.

De groep van Europese binationale huwelijken die we gelinkt hebben aan ‘naberschap’ wonen dan weer het dichtst bij de grens (gemiddeld op minder dan 3 km). De (recentst gemigreerde) partner in het koppel verhuisde gemiddeld rond de leeftijd van 21 jaar naar België en is pas 6 jaar later gehuwd. In tegenstelling tot de ‘*free movers*’, zullen veel van deze partners hun partner pas hebben leren kennen nadat ze naar het buurland verhuisd zijn. Ten slotte is er nog een groep van huwelijken waarbij de migratie pas op latere leeftijd plaatsvond: gemiddeld rond de leeftijd van 48 jaar. Het huwelijk vond in deze groep ook gemiddeld elf jaar voor migratie naar België plaats.

Tabel 5 (laatste kolom) geeft middels het percentage mannen ook de genderspecifieke verdeling weer in elk cluster. Onder alle groepen is de verdeling ongeveer gelijk met twee uitersten: er zijn duidelijk meer vrouwen te vinden onder de huwelijken in het cluster *free movers*. Tegelijkertijd vinden we een hoger percentage mannen in het cluster van de tussengeneratie.

Tabel 5. Kenmerken van de (recentst geïmmigreerde) Europese partner in de typologie van Europese binationale huwelijken (EU27).

	Leeftijd op ogenblik van migratie N* = 103.697	Aantal jaar na migratie gehuwd N* = 103.642	Hoogst behaald diploma (mediaan) N = 154.942	Afstand tot grensgemeente (km) N = 169.232	Percentage mannen N = 169.232
Tweede generatie**	–	–	HSBO	21,1	51,6
Tussengeneratie	6,5	21,3	LSO	24,3	56,0
Eerste generatie arbeidsmigratie	22,8	2,5	LSBO	25,0	45,3
Free movers	27,2	1,4	HOBUE	29,6	42,8
Naberschap	20,5	5,9	LSO	2,8	45,7
Migratie op latere leeftijd	48,0	-11,0	HSTO	25,3	55,3

* Voor partners van de tweede generatie is deze variabele niet relevant.

** Voor partners van de tweede generatie waarbij beide partners niet-Belg zijn (EUR-EUR), nemen we als referentiepartner de hoogst gediplomeerde omdat het criterium “aantal jaar na migratie gehuwd” hier niet van toepassing is.

Bron: SEE 2001 – ADSEI, eigen bewerking.

Onder ieder van de onderscheiden clusters vinden we verschillende nationaliteitsgroepen. De verschillende huwelijktypes zijn niet uitsluitend toe te schrijven aan één of meer welbepaalde nationaliteiten (niet in tabel 5). Huwelijken gelinkt aan naberschap zijn hierop de uitzondering: deze groep bestaat vooral uit huwelijken met Fransen (44%) en Nederlanders (40%) en in mindere mate met Duitsers (13%) en Luxemburgers (3%). Maar de ‘buren’ domineren ook de overige clusters. Bij de Europese binationale huwelijken met partners die allebei

in België geboren en/of opgegroeid zijn ('tweede generatie' en 'tussengeneratie'), heeft 35% van de Europese partners de nationaliteit (bij geboorte) van een buurland; in 44% is de Europese partner Italiaan.

De Europese binationale huwelijken in de clusters 'eerste generatie arbeidsmigrant', 'free movers' en 'migratie op latere leeftijd', bestaan voor meer dan de helft uit huwelijken met partners met een nationaliteit van een buurland. Voor het overige zijn deze clusters qua nationaliteiten meer divers dan het geval is voor de andere drie clusters. Binnen de groep Europese binationaal gehuwden in 2001 vinden we ook partners die bij geboorte de nationaliteit hadden van een van de nieuwe EU-lidstaten die in 2001 nog niet tot de EU behoorden. Een derde van hen is net als hun partner in België geboren, 24% behoort tot de 'free movers' en 20% tot de eerste generatie arbeidsmigranten.

7. Discussie en conclusie

Inzicht in Europese binationale huwelijken is tot op heden schaars. In dit artikel hebben we voor het eerst patronen, trends en achtergrondkenmerken van Europese binationale huwelijken in België in kaart gebracht. In de sociologie is gemengde huwelijksluiting al jaar en dag onderdeel van het onderzoek naar groepscohesie en interetnische relaties. Juist in gemengde huwelijken zouden culturen bij elkaar komen en groeps grenzen overstegen worden. Terwijl nieuwe ontwikkelingen binnen de Europese Unie de aandacht voor Europese sociale integratie doen toenemen, staat het onderzoek naar gemengde Europese relaties echter nog in de kinderschoenen. Met dit onderzoek geven we een aanzet om dit vacuüm in kennis over patronen en kenmerken van Europese binationale huwelijken te vullen.

In lijn met bestaand onderzoek naar gemengde huwelijksluiting verwachtten we dat endogamie zou overheersen en dat ook Europese binationale huwelijken eerder beperkt zouden plaatsvinden. Deze eerste hypothese (hypothese 1a) werd door de cijfers bevestigd. Van het totale aantal huwelijken in België in 2009 werd slechts 6,7% gesloten tussen twee Europeanen (EU27) met een verschillende nationaliteit. Dit lijkt weinig voor een land waarin zich de hoofdstad van Europa bevindt, maar is wel in verhouding met het aandeel Europeanen in de Belgische bevolking (6,8% in 2010). Voorts leek er in de schaarse literatuur een gedeelde maar nauwelijks geverifieerde overtuiging te bestaan dat het aantal Europese binationale huwelijken de afgelopen jaren sterk zou zijn toegenomen. Het wegvallen van de grenzen binnen Europa, de realisatie van een vrij verkeer van personen, de inspanningen om – zeker na de uitbreiding van de Unie – Europa niet alleen te verbreden maar ook te verdiepen, zouden hier allemaal aan bijdragen. De tweede hypothese (hypothese 1b) die een toename in Europese binationale huwelijken veronderstelde, hebben we niet kunnen bevestigen voor België voor de periode 2000 tot en met 2009: noch het aandeel, noch het aantal Europese binationale huwelijken in België is in het voorbije decennium toegenomen. Helaas gingen

onze gegevens niet verder terug, maar de huwelijken gesloten in 2000 zouden al een weerslag kunnen zijn van het vrij verkeer dat in 1994 werd gerealiseerd. Of binationale Europese huwelijken voordien dus nog schaarser waren kunnen we enkel toetsen wanneer we oudere huwelijksdata tot onze beschikking krijgen.

Een nadere blik op de meest voorkomende combinaties van nationaliteiten bij de recente Europese binationale huwelijken bevestigt de hypothese (hypothese 2) dat intra-Europese huwelijken tussen een Belg en een partner van een EU-buurland frequenter voorkomen dan het geval is voor andere EU-groepen. Belgisch-Franse en Belgisch-Nederlandse huwelijken zijn daarbij de populairste huwelijkscombinaties; Belgisch-Duitse huwelijken volgen op plaats vier. Hoewel er meer Nederlanders en Fransen zijn die met een Belg huwen, lijken Duitsers en Luxemburgers die in België wonen in verhouding vaker voor een Belg (of een andere Europese onderdaan) te kiezen (*cf.* Intermarriage Index). De resultaten tonen het belang aan van zowel geografische als culturele nabijheid voor de vorming van Europese binationale huwelijken. Huwelijken tussen Belgen en partners met een nationaliteit van een van de buurlanden lijken nog waarschijnlijker wanneer potentiële partners ook een gemeenschappelijke taal hebben. Deze factor, die ook een belangrijke rol speelt bij gemengde huwelijken van andere migrantengroepen, zou dus ook voor binationale Europese huwelijken relevant kunnen zijn. De vele talen die gesproken worden in Europa zouden zo een belangrijke barrière kunnen blijven vormen voor het tot stand komen van Europese binationale huwelijken.

In de top zes van meest voorkomende Europese nationaliteiten in combinatie met een Belg vinden we voorts twee traditionele arbeidsmigrantengroepen terug die in de jaren 60 naar België zijn gemigreerd, Italianen en Spanjaarden (*cf.* hypothese 3). Het belang van deze twee groepen kan een stijging in Europese binationale huwelijken op korte termijn afremmen. De migratiestromen uit deze Zuid-Europese landen zijn immers sinds begin jaren 70 sterk afgenomen. De eerste generatie van deze groep wordt bijgevolg ouder, waardoor steeds minder Italianen en Spanjaarden in België (ook van de tweede generatie) behoren tot degenen in de huwbare leeftijd. De derde generatie heeft ondertussen de Belgische nationaliteit en hun huwelijken worden daardoor geregistreerd als uninationaal. De Italiaans-Belgische huwelijken hadden een belangrijk aandeel in de binationale huwelijken maar zullen dus steeds schaarser worden in de huwelijksstatistieken en dit zal een belangrijke negatieve impact op het totale aantal Europese binationale huwelijken hebben.

De migratie van Zuid- naar West-Europa maakt evenwel plaats voor nieuwe migratiestromen binnen Europa. Zo is het aantal Polen, Roemenen en Bulgaren in België in de afgelopen jaren duidelijk toegenomen. Onze analyses laten zien dat migranten uit deze nieuwe EU-lidstaten in verhouding tot hun groepsomvang echter minder geneigd zijn een Europees binationaal huwelijk aan te gaan dan de Zuid-Europese migranten uit meer traditionele arbeidsmigrantengroepen. Of dit gerelateerd is aan het overbruggen van een grotere culturele afstand, hun aanwezigheid als nieuwe migrantengroep in België dan wel de kortere geschie-

denis binnen de EU, is met onze gegevens niet vast te stellen. Meer recente censusgegevens zouden nodig zijn om te zien of er verschillen bestaan in de mate van geneigdheid tot gemengd huwen tussen verschillende huwelijkscohorten. Wat we wel zien is dat in de afgelopen vijf jaar (2005-2009) heel wat Belgische mannen met Poolse vrouwen zijn gehuwd. Dit staat niet los van het feit dat overgangsregelingen tot 2009 het vrije verkeer van personen tussen Polen en België beperkten, waardoor het huwelijk een van de weinige overgebleven migratiekanalen was voor Polen die naar België wilden komen.

Wanneer we vervolgens de totale groep Europese binationale koppels in de gehuwde populatie van België bekijken, is een van de belangrijkste conclusies dat maar liefst de helft ervan bestaat uit partners die allebei in België geboren en/of opgegroeid zijn. Dit geeft weer hoe de Europese migratie in België een veel langere geschiedenis kent dan louter deze van Europese eenmaking. Heel wat kinderen van voornamelijk Italiaanse, Franse en Nederlandse ouders die in België zijn geboren of opgegroeid, zijn met een Belgische partner getrouwd. Dit leidt tot de vraag welke elementen van de culturele en nationale identiteit van hun ouders zij nog meebrengen naar hun nieuw gezin. Zijn zij nog sterk geworteld in de nationale cultuur en gewoonten van hun ouders of leiden zij een nieuw genationaliseerd leven, stevig ingebed in de Belgische samenleving waarin ze zijn opgegroeid? Volgens Gaspar (2008) is wat individuen denken, voelen en doen in verschillende situaties voor een belangrijk deel het resultaat van het land waarin ze zijn geboren en opgegroeid. In haar visie zou de tweede (of derde) generatie niet meegenomen dienen te worden als Europese binationale huwelijken. Het huwelijk van een Europeaan van de tweede generatie met een Belgische partner behoudt onzes inziens echter een belangrijke Europese dimensie door de sociale netwerken, de culturele achtergrond en eventueel ook de taal en het mobiliteitskapitaal van de tweede generatie Europese partner. Door deze groep *a priori* uit te sluiten missen we een belangrijke dimensie in de Europese huwelijksmarkt, zeker gezien de (groeïende) omvang van de tweede generatie Europeanen in België.

Onze analyses laten voorts zien dat er verschillende typen van Europese binationaal gehuwden kunnen worden onderscheiden. De huwelijken van *'free movers'* nemen daarbij een betrekkelijk klein aandeel in (13%). Deze groep is daarmee vrijwel even groot als deze van de huwelijken die rond de grens met buurlanden ontstaan (12%) en zelfs kleiner dan die van de huwelijken met eerste generatie (Europese) arbeidsmigranten (19%). Met onze studie kunnen we het aandeel *'free movers'* in de Europese binationale huwelijken gekwantificeerd zien, vermits het beperkte onderzoek naar Europese binationale huwelijken zich in de eerste plaats op deze groep richt. Men verwacht van deze 'opkomende groep' van binationale koppels dat zij het voortouw zullen nemen in de creatie van een Europese samenleving (Gaspar 2008, 2009). Meer recente censusdata zijn nodig om te kunnen toetsen of deze groep inderdaad toeneemt over het voorbije decennium. Vooralsnog kunnen we echter zeggen dat maar een kleine groep Europese binationale huwelijken als *'free mover'*-huwelijken aangeduid kunnen worden in

België (*cf* hypothese 5). Tegelijk bestaat er een even grote groep binationale huwelijken die verankerd zijn in de grensregio. Ondanks de veelvuldige aanname van een globaliserende of in ieder geval europeaniserende huwelijksmarkt bevestigen deze huwelijken met partners afkomstig uit buurlanden dat een aanzienlijk deel van de huwelijksmarkt nog steeds zeer lokaal bepaald wordt.

De huwelijksregisterdata en de bevolkingsdata die we in onze analyses gebruiken hebben zijn op dit ogenblik de meest geschikte gegevens om de trends en patronen in binationale huwelijken te bestuderen. Toch zijn er enkele belangrijke beperkingen. Zo bevatten de huwelijksregisterdata geen informatie over partners die ongehuwd samenwonen. Dit is een belangrijk gegeven, gezien het toegenomen belang van deze relatievorm in de meeste (West-)Europese landen. Wanneer we enkel trends van Europese binationale huwelijken bekijken, missen we mogelijk een belangrijk deel van de relatievorming, temeer als er reden is te geloven dat samenwonen populairder is bij binationale dan bij uninationale koppels (Blackwell & Lichter 2004; Qian & Lichter 2007). Verdere analyses op de censusdata – die ons deels wel toelaten om samenwonende koppels te bestuderen – leren ons dat meer dan één vijfde van alle Europese binationale koppels in 2001 ongehuwd samenwoont. Wanneer we de samenwonende paren meenemen in de analyse, dan stijgt binnen de totale populatie van koppels in 2001 het aandeel Europese binationale huwelijken met minder dan 1%. Voor 2001 zien we dus geen grote impact van samenwonen op de aantallen Europese binationale koppels. Gezien de veranderingen in relatievormingspatronen die zich in het afgelopen decennium verder hebben bestendigd, kunnen we aannemen dat ook bij Europese binationale paren ongehuwd samenwonen in de recent gevormde relaties aan belang zal gaan toenemen. Onderzoek naar deze koppels zou dit dan ook in oenschouw dienen te nemen.

Daarnaast is onze analyse gebaseerd op nationaliteit van de partners, zij het op moment van huwelijk zoals in het register of op het moment van geboorte zoals in de census. Hoewel doorgaans overgegaan wordt tot naturalisatie na het huwelijk, kunnen naturalisaties voor het huwelijk leiden tot een overschatting van Europese binationale huwelijken (wanneer een Europeaan zich naturaliseert tot Belg en pas daarna huwt met een partner van dezelfde eerdere Europese nationaliteit) of veel voorkomender een onderschatting van deze huwelijken (wanneer een Europeaan zich naturaliseert tot Belg en pas daarna huwt met een Belgische partner). Een definitie op basis van nationaliteit bij geboorte lost dit probleem op, maar is op haar beurt gevoelig voor wijzigingen in de nationaliteitswetgeving (zoals bijvoorbeeld de wet-Gol). Een definitie die deze inhoudelijke en methodologische problemen kan overstijgen is er een die gebaseerd is op land van herkomst (een combinatie van eigen geboorteland en geboorteland van de ouders). Deze laat ook toe om de tweede generatie te blijven bestuderen. Data met deze informatie per partner zijn nodig om meer zicht op deze complexere relaties over generaties te krijgen.

Tot slot richtten we ons in deze studie enkel op België. We verwachten deze analyses en vergelijking van resultaten in de nabije toekomst uit te breiden naar

andere EU-landen (Cortina *et al.* 2011). Voor een volwaardig Europese blik is het cruciaal om juist grensoverschrijdend deze thematiek te bestuderen. Enkel op die manier zullen we meer te weten kunnen komen over de determinanten en consequenties van binationale Europese huwelijken en de rol die individuele, lokale en Europese factoren hierin spelen.

Dankwoord

Deze bijdrage maakt deel uit van het Belgische deel van het EUROMARR-project dat gefinancierd wordt binnen het ECRP-financieringsprogramma 2009 van de European Science Foundation (projectnummer 09-ECRP-044, FWO financieringsnummer G.0994.10N: 'Towards a European Society: Single Market, Binational Marriages, and Social Group Formation in Europe'). Wij bedanken de anonieme reviewers voor hun waardevolle opmerkingen en suggesties bij een eerdere versie van het manuscript. Daarnaast zijn wij Michel Willems van de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI) zeer erkentelijk voor het aanleveren van de data uit de Belgische huwelijksregisters, alsook Didier Willaert voor de eerste bewerking ervan. Een eerdere versie van dit artikel werd gepresenteerd op de Dag van de Sociologie 2011 te Gent.

NOTEN

1. De cijfers die terug te vinden zijn op de Eurostat-website voor België voor 2010 zijn voorlopige cijfers.
2. Dit percentage stijgt tot 84% wanneer we geen rekening houden met de naturalisaties in het jaar 1992, wanneer Europeanen van de derde generatie in België (voornamelijk Italianen) door een verandering in nationaliteitswetgeving automatisch en retrospectief de Belgische nationaliteit verwierven.
3. We gebruiken Z' en niet Z omdat we voor de totale bevolking naar nationaliteit geen informatie hebben over het aantal persoonsjaren aanwezig in België (rekening houdend met de leeftijd van migratie) (Schoen 1988). De oorspronkelijke formule die ontwikkeld werd door Schoen (1988, 214) om gemengde huwelijken tussen twee groepen te berekenen, werd als volgt beschreven:

$$Z' = \frac{C_{12}/M_1 + C_{21}/F_1 + C_{21}/M_2 + C_{12}/F_2}{(C_{11} + C_{12})/M_1 + (C_{11} + C_{21})/F_1 + (C_{22} + C_{21})/M_2 + (C_{22} + C_{12})/F_2}$$

Z' gebruikt informatie over de populatie in het voornaamste huwelijksleeftijdinterval. M_i in bovenstaande formule verwijst dan naar de mannelijke populatie in dit interval in groep i . F_j verwijst naar de vrouwelijke populatie in dit interval in groep j . En C_{ij}

verwijst naar het aantal huwelijken dat een combinatie is van een mannelijke partner uit groep i en een vrouwelijke partner uit groep j.

- De oorspronkelijke formule uit voetnoot 3 werd aangepast zodat gekeken kon worden naar de gemengde huwelijken tussen een partner van één welbepaalde Europese nationaliteit (groep 1) en een partner van een willekeurige andere Europese nationaliteit (groep 2). Daarbij moest ook rekening gehouden worden met hoe vaak gehuwd wordt met een partner van een niet-Europese nationaliteit. De aangepaste formule is als volgt:

$$Z^a = \frac{C_{12}/M_1 + C_{21}/F_1 + C_{21}/M_2 + C_{12}/F_2}{(C_{11} + C_{12} + C_{13})/M_1 + (C_{11} + C_{21} + C_{31})/F_1 + (C_{22} + C_{21} + C_{23})/M_2 + (C_{22} + C_{12} + C_{32})/F_2}$$

Groep 3 bevat dan de partners met een niet-Europese identiteit. Wanneer alle partners uit groep 1 binnen de eigen groep huwen, is $Z^a = 0$. Wanneer alle partners uit groep 1 met iemand huwen van een andere Europese nationaliteit, dan is $Z^a = 1$.

- Een clusteroplossing met 5 clusters onderscheidt de voor ons belangrijke groep van 'free movers' niet. Een verdere opdeling met 7 clusters splitst de Europese binationale huwelijken waarbij de recentst gemigreerde partner tot de tussengeneratie behoort, enkel verder op naar leeftijd bij migratie.
- Zie voetnoot 1.
- België maakte gebruik van de mogelijkheid om het vrij verkeer van werknemers tijdelijk op te schorten ten aanzien van de onderdanen van de 12 nieuwe lidstaten. Deze overgangsregels waren niet van toepassing op onderdanen van Cyprus en Malta (www.kruispuntmi.be/vreemdelingenrecht/wegwijs.aspx?id=3071).
- Als beide partners in België zijn opgegroeid (huwelijken met of tussen de tweede generatie) en beide partners niet de Belgische nationaliteit hebben (EUR-EUR), werd de informatie van de hoogst opgeleide partner in rekening genomen (N = 605).

BIBLIOGRAFIE

- Bach, M., C. Lahusen & G. Vobruba (Eds.) (2006), *Europe in Motion. Social Dynamics and Political Institutions in an Enlarging Europe*. Berlin: Edition Sigma.
- Barth, F. (1969), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Blackwell, D.L. & D.T. Lichter (2000), Mate Selection among Married and Cohabiting Couples, *Journal of Family Issues*, 21, 275-302.
- Blau, P.M. (1977). *Inequality and Heterogeneity: A Primitive Theory of Social Structure*. New York: Free Press.
- Blau, P.M. (1987), Contrasting Theoretical Perspectives, pp. 71-86 in: J.C. Alexander, B. Giesen, R. Münch & N.J. Smelser (Eds.), *The Micro-Macro Link*. Berkeley: University of California Press.

- Blau, P.M. (1994). *Structural Contexts of Opportunities*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Blau, P. & J. Schwartz (1984), *Crosscutting Social Circles*. New York: Academic Press.
- Boeri, T., G. Hanson & B. McCormick (Eds.) (2002), *Immigration Policy and the Welfare System. A Report for the Fondazione Rodolfo De Benedetti in association with the William Davidson Institute*. New York: Oxford University Press.
- Bonin, H., W. Eichhorst, C. Florman, M.O. Hansen, L. Skiöld, J. Stuhler, K. Tatsiramos, H. Thomasen & K.F. Zimmerman (2008), *Geographic Mobility in the European Union: Optimising its Economic and Social Benefits*. Bonn: IZA.
- Braun, M. & E. Recchi (2008), Interethnic Partnerships of Western Europeans: Between Preferences and Opportunities, *Revista OBETS*, 1, 73-89.
- CGKR (2006), *Migratiestromen uit de nieuwe lidstaten van de Europese Unie naar België*. Brussel: Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding.
- CGKR (2009), *Migraties en migrantenpopulaties in België. Statistisch en demografisch verslag 2008*, Brussel: Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding.
- Chiswick, B & C. Houseworth (2010), Ethnic Inter-marriage among Immigrants: Human Capital and Assortative Mating, *Review of Economics of the Household*, 1-32 (DOI: 10.1007/s11150-010-9099-9)
- Colpaert, E. (Ed.) (2000), *Gemengd verbonden*. Brussel: Kerkwerk Multicultureel Samenleven.
- Cortina, C., C. de Busser, H. de Valk, S. Koelet & J. Schroedter (2011), *Bi-national Marriages between European Citizens: From Inter-marriage to Intra-marriage?* Paper ter voorbereiding van het Seminar on Global Perspectives on Marriage and International Migration, IUSSP and Statistics Korea, Seoul, 20-21 oktober 2011.
- D'Haenens, E. (1995), *Kleurrijke liefde: Cultuurgemengde koppels vertellen*. Berchem: EPO.
- Delanty, G. (2005), What Does it Mean to be a 'European?', *Innovation*, 18 (1), 11-22.
- Delhey, J. (2004), *European Social Integration. From Convergence of Countries to Transnational Relations between Peoples*. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB).
- Deschamps, L. (2005), De internationalisering van de 'Vlaamse' huwelijksmarkt, een oriënterende schets (pp. 37-46) in F. Caestecker (Ed.), *Huwelijksmigratie, een zaak van de overheid?* Leuven/Voorburg: Acco.
- de Valk, H.A.G., C. Huisman & K. Noam (2011). *Migration Patterns and Immigrant Characteristics in North-Western Europe*. Draft Report for UN-CELADE. The Hague: NIDI.
- de Valk, H., A.C. Liefbroer, I. Esveldt & K. Henkens (2004). Family Formation and Cultural Integration among Migrants in the Netherlands. *Genus*, 71 (3-4): 9-36.
- Devos, V. & K. Dams (2010), *Lusobelgae. A Documentary on the Portuguese of Brussels*. Brussel: Office for Urban Reporting vzw.
- Diez Medrano, J. (2008), *Europeanization and the Emergence of a European Society*, IBEI Working Papers 2008/12. Barcelona: Institut Barcelona d'Estudis Internacionals.
- Diez Medrano, J. (2011), *A New Society in the Making. European Integration and European Social Groups*, KFG Working Papers 2010/12. Berlin: Freie Universität Berlin.

- Europese Commissie (2011), *New Europeans*. Special Eurobarometer 246. Brussel. (ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_346_en.pdf).
- Favell, A. (2001), *Free Movers in Brussels. A Report on the Participation and Integration of European Professionals in the City*. Brussels: IPSOM.
- Favell, A. (2003), *Eurostars and Eurocities: Towards a Sociology of Free Moving Professionals in Western Europe*, CCIS Working Paper N°71. San Diego: University of California.
- Favell, A. (2008), *Eurostars and Eurocities. Free Movement and Mobility in an Integrating Europe*. Oxford: Blackwell.
- FOD WASO (2009), *De immigratie in België: aantallen, stromen en arbeidsmarkt. Rapport 2009 aan het SOPEMI (OESO)*. Brussel: FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg.
- Gaspar, S. (2008), *Towards a Definition of European Intra-Marriage as a New Social Phenomenon*, CIES e-Working Paper N°46/2008. Lisboa: Centro de investigação e estudos de sociologia.
- Gaspar, S. (2009), *Mixed Marriages between European Free Movers*, CIES e-Working Paper N° 65/2009. Lisboa: Centro de investigação e estudos de sociologia.
- Gatti, E. (2009), Een definitie van de expat: hoogopgeleide migranten in Brussel, *Brussels Studies*, 28, 17.
- Glowsky, D. (2011), *Globale Partnerwahl. Soziale Ungleichheit als Motor transnationaler Heiratentscheidungen*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Hooghe, L. & G. Marks (2004), Does Identity or Economic Rationality Drive Public Opinion on European Integration?, *Political Science and Politics*, 37 (3), 415-420.
- Huysseune, M. & T. Jans (2008), Brussels as the Capital of a Europe of the Regions? Regional Offices as European Policy Actors, *Brussels Studies*, 16, 11.
- Kalmijn, M. (1998), Inter-marriage and Homogamy: Causes, Patterns, Trends, *Annual Review of Sociology*, 24, 395-421.
- Kalmijn, M. & F. Van Tubergen (2009), A Comparative Perspective on Inter-marriage: Explaining Differences among National-origin Groups in the United States, *Demography*, 47 (2), 59-479.
- Khoo, S.E. (2004), Inter-marriage in Australia. Patterns by Ancestry, Gender and Generation, *People and Place*, 12 (2), 35-44.
- King, R. & E. Ruiz-Gelices (2003), International Student Migration and the European 'Year Abroad': Effects on European Identity and Subsequent Migration Behaviour, *International Journal of Population Geography*, 9, 229-252.
- Kulczycki, A. & A.P. Lobo (2002), Patterns, Determinants, and Implications of Inter-marriage Among Arab Americans, *Journal of Marriage and Family*, 64 (1), 202-210.
- Lauth Bacas, J. (2002), *Cross-Border Marriages and the Formation of Transnational Families: a Case Study of Greek-German Couples in Athens*. Oxford: University of Oxford.
- Lievens, J. (1998), Interethnic Marriage: Bringing in the Context through Multilevel Modeling, *European Journal of Population*, 14, 117-155.
- Lievens, J. (1999), Family-Forming Migration from Turkey and Morocco to Belgium: The Demand for Marriage Partners from the Countries of Origin, *International Migration Review*, 33 (3), 717-744.

- Lindenfeld, J. & G. Varro (2008), Language Maintenance among 'Fortunate Immigrants': The French in the United States and Americans in France, *International Journal of the Sociology of Language*, 2008 (189), 115-131.
- Lodewyckx, I., J. Geets & C. Timmerman (Eds.) (2006), *Aspeten van Marokkaanse huwelijksmigratie en Marokkaans familierecht*. Antwerpen/Hasselt: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.
- Merton, R.K. (1941), Inter-marriage and the Social Structure: Fact and Theory, *Psychiatry*, 4, 361-374.
- Moreira, H. (2006), Mobilidade internacional no Ensino superior, *Revista de Estudos Demográficos*, 39, 37-66.
- Muttarak, R. (2009), *Explaining Trends and Patterns of Immigrants' Partner Choice in Britain*. Florence: European University Institute.
- Niedomysl, T., J. Östh & M. van Ham (2010), The Globalisation of Marriage Fields: The Swedish Case, *Ethnic and Migration Studies*, 36 (7), 1119-1138.
- O'Dowd, L. (2003), The Changing Significance of European Borders (pp. 13-37) in J. Anderson, L. O'Dowd & T.M. Wilson (Eds.), *New Borders for a Changing Europe. Cross-border Cooperation and Governance*. London/Oregon: Frank Cass Publishers.
- OECD (2010), *International Migration Outlook 2010*. Paris: OECD Publications.
- Offe, C. (2000), The Democratic Welfare State in an Integrating Europe (pp. 63-90) in M.T. Greven & L.W. Pauly (Eds.), *Democracy beyond the State? The European Dilemma and the Emerging Global Order*. Maryland/Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Pool, C. 2003. Hedendaagse migratie van Polen naar Nederland. *Justitiële Verkenningen* 29(4): 63-80.
- Prioux, F. (2003), Recent Demographic Developments in France, *Population-E*, 58(5), 525-558.
- Prioux, F. (2004), Recent Demographic Developments in France, *Population-E*, 59(5), 595-634.
- Qian, Z. (1997), Breaking the Racial Barriers: Variations in Interracial Marriage between 1980 and 1990, *Demography*, 34, 478-500.
- Qian, Z. & D.T. Lichter (2007), Social Boundaries and Marital Assimilation: Interpreting Trends in Racial and Ethnic Inter-marriage, *American Sociological Review*, 72 (1), 68-94.
- Reniers, G. & J. Lievens (1997), *Stereotypen in perspectief: De evolutie van enkele aspecten van het huwelijk bij de Turkse en Marokkaanse minderheden in België*. Gent: Universiteit Gent, Vakgroep Bevolkingswetenschappen.
- Sackmann, R. (2006), *Europeanization via Mobility*. Paper voorgesteld op het 6e European Urban and Regional Studies Conference, Roskilde.
- Salt, J. & J.C. Almeida (2006), International Migration in Europe. Patterns and Trends since the mid-1990s, *Revue européenne des migrations internationales*, 2 (22), 155-175.
- Schoen, R. (1988), *Modeling Multigroup Populations*. New York, Plenum.
- Threlfall, M. (2003), European Social Integration: Harmonization, Convergence and Single Social Areas, *Journal of European Social Policy*, 13 (2), 121-139.

- Timmerman, C., I. Lodewyckx & J. Wets (2009), Marriage at the Intersection between Tradition and Globalization. Turkish Marriage Migration between Emirdag and Belgium from 1989 to present, *History of the Family*, DOI: 10.1016/j.hisfam.2009.04.002
- Van Den Eeckhoudt, V. (Ed.) (1992), *Verslagboek van de studiedag rond interculturele huwelijken*. Brussel: Federatie van Centra voor Levens- en Gezinsvragen.
- van Tubergen, F. & I. Maas (2007), Ethnic Inter-marriage among Immigrants in the Netherlands: An Analysis of Population Data, *Social Science Research*, 36, 1065-1086.
- Vasileva, K. (2009), *Citizens of European Countries Account for the Majority of the Foreign Population in EU-27 in 2008*, Statistics in Focus. Luxembourg: Eurostat.
- Verbrugge, L.M. (1977), The Structure of Adult Friendship Choices, *Social Forces*, 56 (2), 576-597.
- Worts, D. & M. Boyd (2006), *Merging Ethnicities: Shifting Patterns of Ethnic Inter-marriage across Immigrant Generations*. Paper voorgesteld op de Annual Meeting of the American Sociological Association, Montreal, Quebec, Canada.
- Yalçın, H., I. Lodewyckx, R. Marynissen & R. Van Caudenberg (2006), *Verliefd, verloofd, gemigreerd. Een onderzoek naar Turkse huwelijksmigratie in Vlaanderen*. Antwerpen/Hasselt: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.